

महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत
महिलांकरीता व्यवसाय प्रशिक्षण योजनेच्या
अंमलबजावणीकरीता मार्गदर्शक सूचना.

महाराष्ट्र शासन

महिला व बाल विकास विभाग

शासन निर्णय क्रमांक- माविम-२०११/प्र.क्र.८१/ का-१०

नविन प्रशासन भवन, ३ रा मजला, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.
तारीख- १८ फेब्रुवारी, २०१४.

वाचा :-

- १) महिला व बाल विकास विभाग शासन निर्णय क्र.माविम-२०११/प्र.क्र.८१/का.१०,
दिनांक ३१ मार्च, २०१२.
- २) महिला व बाल विकास विभाग शासन निर्णय क्र.माविम-२०११/प्र.क्र.८१/का.१०,
दिनांक १९ डिसेंबर, २०१२.

पार्श्वभूमी -

महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत महिलांकरीता व्यवसाय प्रशिक्षण योजनेस उपरोक्त वाचा क्रमांक १ मधील शासन निर्णयानुसार प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे. त्यानुसार महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत २३ जिल्हयांतील १०,२३० महिलांकरीता व्यवसाय प्रशिक्षण योजनेच्या अंमलबजावणीकरीता शासनाच्या समक्रमांकाच्या दि.१९.१२.२०१२ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या होत्या. सदर शासन निर्णयामध्ये नमूद करण्यात आलेल्या काही मार्गदर्शक सूचनांमध्ये सुधारणा करण्याची विनंती महिला आर्थिक विकास महामंडळाने केली होती. त्यानुसार सदर योजनेच्या अंमलबजावणीबाबत दि.१९ डिसेंबर, २०१२ रोजी निर्गमित करण्यात आलेल्या शासन निर्णयामध्ये तसेच त्यासोबत जोडण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांमध्ये बदल करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार शासनाने पुढीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय-

दि.१९ डिसेंबर, २०१२ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत तेजस्विनी महाराष्ट्र ग्रामीण महिला सक्षमीकरण कार्यक्रमांतर्गत १२ लाईव्हलीहूड जिल्हे (परभणी, उस्मानाबाद, पुणे, सांगली, ठाणे, रत्नागिरी, नाशिक, नंदुरबार, अमरावती, अकोला, चंद्रपूर व गडचिरोली) वगळता उर्वरीत २३ नॉन लाईव्हलीहूड जिल्हयातील (मुंबई शहर, मुंबई उपनगर, रायगड, सिंधुदुर्ग, सातारा, कोल्हापूर, सोलापूर, धुळे, जळगाव, अहमदनगर, बुलढाणा, वाशिम, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, औरंगाबाद, बीड, नांदेड, जालना, हिंगोली व लातूर) १०,२३० महिलांना व्यवसाय प्रशिक्षण देण्यात येणार होते. तथापि माविमच्या तेजस्विनी योजनेअंतर्गत १२ लाईव्हलीहूड

जिल्हयांमध्ये ज्या सीएमआरसी कार्यक्षेत्रामध्ये Comprehensive Livelihood Development Plan (CLDP) करण्यात येणार आहे, ते कार्यक्षेत्र वगळून इतर सीएमआरसी मध्ये महिला बचत गटांना रोजगाराभिमुख प्रशिक्षण देणे गरजेचे आहे. त्यामुळे या योजनेतर्गत १२ लाईव्हलीहूड जिल्हे (ज्या सीएमआरसी कार्यक्षेत्रामध्ये Comprehensive Livelihood Development Plan (CLDP) सुरु करण्यात येणार आहे, ते कार्यक्षेत्र वगळून) व २३ नॉन लाईव्हलीहूड जिल्हे अशा एकूण ३५ जिल्हयातील माविमने स्थापन केलेल्या बचत गटातील ७५% महिलांना व बचत गटाव्यतिरिक्त २५% गरीब व गरजू महिलांना प्रशिक्षण देण्यात येईल.

२. उपरोक्त वाचा क्र.१ मध्ये नमूद शासन निर्णयामध्ये सदर योजनेकरिता प्रशिक्षण देण्यासाठी मिटकॉन व एम.सी.ई.डी. या संस्थेची निवड करण्यात येईल, असे नमूद करण्यात आले होते. तथापि सदर बाब वगळून सदर योजनेकरिता प्रशिक्षण देण्यासाठी प्रशिक्षण संस्थांची निवड निविदा प्रक्रियाद्वारे करण्यात यावी. त्यामध्ये MITCON, MCED किंवा इतरही संस्था सहभागी होऊ शकतील. सदर योजनेच्या अंमलबजावणीबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना यासोबतच्या 'परिशिष्ट अ' मध्ये नमूद करण्यात आलेल्या आहेत.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१४०२१७१८१५४०३३३० असा आहे. हा शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

म.बा.हजारी
शासनाचे उप सचिव

प्रत,

१. मा. राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा. उपमुख्यमंत्र्यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई
४. मा. मंत्री / राज्यमंत्री (म. बा. वि.), यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
५. मा. सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
६. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
७. अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव सर्व मंत्रालयीन विभाग, मंत्रालय, मुंबई -३२.
८. उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक, महिला आर्थिक विकास महामंडळ, बांद्रा (पू.), मुंबई.

९. सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य महिला आयोग, मुंबई
१०. महाप्रबंधक, उच्च न्यायालय, मुंबई.
११. प्रबंधक, लोकआयुक्त व उप लोकआयुक्त यांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई.
१२. सर्व जिल्हाधिकारी
१३. महालेखापाल, महाराष्ट्र १ (लेखा व अनुज्ञेयता /लेखा परिक्षा), मुंबई.
१४. महालेखापाल, महाराष्ट्र २ (लेखा व अनुज्ञेयता /लेखा परिक्षा), नागपूर
१५. उप आयुक्त, (महिला विकास), महिला व बाल विकास आयुक्तालय, पुणे
१६. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
१७. निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई.
१८. जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी, मुंबई उपनगर.
१९. सर्व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी.
२०. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
२१. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी
२२. कक्ष अधिकारी, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२३. कक्ष अधिकारी, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२४. सर्व मंत्रालयीन विभाग
२५. सर्व अधिकारी, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२६. निवड नस्ती, का. १०

**शासन निर्णय क्रमांक- माविम- २०११/प्र.क्र.८१/का.१०, दि.१८ फेब्रुवारी, २०१४ चे
परिशिष्ट**

परिशिष्ट-अ

**महिला आर्थिक विकास महामंडळा मार्फत व्यवसाय प्रशिक्षण योजनांच्या अंमलबजावणी
बाबत मार्गदर्शक सूचना**

प्रशिक्षणाचे उद्देश :-

महिलांकरीता अस्तित्वात असलेल्या उपजिविकेच्या साधनांचा विकास करणे व नवीन उपजिविकेचे साधन निर्माण करणे.

लाभार्थी घटक :-

या कार्यक्रमा अंतर्गत महाराष्ट्रातील ग्रामीण व शहरी भागातील माविमने स्थापन केलेल्या बचत गटातील ७५% महिलांचा समावेश असेल व उर्वरित २५% महिला ह्या बचत गटाव्यतिरिक्त गरीब, गरजू महिला असतील.

लाभार्थी निवड प्रक्रिया :-

बचत गटातील योग्य महिला लाभार्थ्यांची निवड करण्यासाठी माविमने स्थापन केलेल्या बचत गटातील महिलांचे वयोमान, शैक्षणिक पात्रता, महिलांची क्षमता, महिलांची प्रशिक्षणासंबंधीची गरज लक्षात घेवून शेतीवर व बिगर शेतीवर आधारित ट्रेड निश्चित करून ग्रामीण भागातील महिलांची निवड गाव विकास समिती (व्ही.एल.सी.) व शहरी भागातील महिलांची निवड समुदायस्तरीय समिती (सी.एल.सी.) मार्फत करण्यात येईल.

प्रशिक्षणासाठी बचत गटातील महिलेची निवड खालील अटींवर करण्यात येईल :-

१. महिला ही कमीत कमी २ वर्षांपासून बचत गटामध्ये असणे आवश्यक आहे.
२. महिला नियमित, मासिक बचत करणे आवश्यक आहे.
३. महिलेची बचत गटाच्या मासिक बैठकीत उपस्थिती समाधानकारक असणे आवश्यक आहे.
४. बचत गटातील महिलेने सीएमआरसी कार्यकारिणी ठरवेल ती रक्कम सेवाशुल्काच्या स्वरूपात प्रशिक्षणापूर्वी सीएमआरसीकडे जमा करणे आवश्यक आहे.

५. संबंधित निवड केलेली महिला उद्योग व्यवसाय करण्यास वा नोकरी करण्यास इच्छुक असल्याचे स्वतः व VLC/CLC यांनी प्रमाणित करणे आवश्यक आहे.

बचत गटाव्यतिरिक्त गरीब व गरजू महिलांना प्रशिक्षण देण्यात येईल. त्यासाठी शिक्षणाची अट राहणार नाही. संबंधित महिलांची निवड जिल्हा समन्वय अधिकारी यांचे पातळीवर जाहिरात देऊन करण्यात येईल. त्यासाठी संबंधित महिला त्या जिल्ह्यातील कमीत कमी ५ वर्षे रहिवासी असावी. त्या महिलेचे बँकेमध्ये खाते असणे आवश्यक राहिल.

प्रशिक्षणाच्या प्रगत ट्रेडचा विचार केला असता नर्सिंग, टॅली, सौंदर्य प्रसाधने, ड्रायव्हिंग अशा प्रकारचे प्रगत प्रशिक्षणही महिलांना देण्यात येईल.

संस्था निवड प्रक्रिया :-

प्रशिक्षण घेणाऱ्या महिलांचे वय, शैक्षणिक पात्रता, महिलांचा कल या गोष्टी लक्षात घेवून सर्वसाधारण ट्रेड निश्चित करून प्रशिक्षण देण्यासाठी प्रशिक्षण संस्थांची निवड निविदा प्रक्रियाद्वारे करण्यात येईल व यामध्ये MITCON, MGED किंवा इतरही संस्था सहभागी होऊ शकतील. राज्यस्तरावर निवड करण्यात आलेल्या संस्थांना त्यांच्या तज्ञतेनुसार प्रशिक्षण घेण्यासाठी जिल्हे वाटप करण्यात येतील व जिल्हानिहाय प्रशिक्षणाचा कृती आराखडा तयार करून त्याप्रमाणे प्रशिक्षण घेण्याची लेखी सूचना निवड केलेल्या संस्थांना देण्यात येईल.

ज्या महिलांना व्यवसाय किंवा रोजगाराभिमुख प्रशिक्षण देण्यात येईल, त्या महिलांना लगेचच रोजगार, स्वयंरोजगार, नोकरी उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने कार्पोरेट पार्टनरशिपच्या माध्यमातून प्रयत्न या संस्थांमार्फत करण्यात येतील.

संस्था निवडीचे सर्वसाधारण निकष :-

- १) संस्था, सोसायटी अधिनियम १८६० किंवा मुंबई पब्लिक ट्रस्ट ॲक्ट १९५० किंवा कंपनी कायदा १९५६ अंतर्गत नोंदलेली असावी.
- २) संस्था नोंदणी ०३ वर्षे पूर्ण होणे आवश्यक राहिल.
- ३) संस्थेचे मागील ०३ वर्षांचे आर्थिक लेखे पूर्ण असणे आवश्यक राहिल.
- ४) संस्थेकडे मागील ०३ वर्षांचे कार्य अहवाल असणे आवश्यक राहिल.
- ५) संस्थेची प्रतिवर्षी वार्षिक उलाढाल ही कमीत कमी रु.१०.०० लाख असावी.

- ६) व्यवसाय / कौशल्य प्रशिक्षण / व्होकेशनल ट्रेनिंग, लघुउद्योग प्रशिक्षण यामध्ये काम करणारी संस्था असावी व अशा प्रकारचे प्रशिक्षण देण्याचे संस्थेकडे कमीत कमी ०३ वर्षांचा अनुभव असावा व संस्थेकडे विविध प्रकारचे प्रशिक्षण देण्यासाठी कमीत कमी ०७ तज्ञ मनुष्यबळ असावे.
- ७) संस्थेकडे आवश्यक प्रशिक्षण साहित्य व प्रशिक्षण देणाऱ्या सुविधा उपलब्ध असाव्यात. उदा. प्रशिक्षण हॉल, प्रॅक्टिकल प्रशिक्षण देण्यासाठी आवश्यक साधनसामुग्री, एल.सी.डी. प्रोजेक्टर, निवास व भोजन व्यवस्था इत्यादी. अशा सुविधा नसल्यास त्या उपलब्ध करण्याबाबत सक्षम संस्थांसोबत करार असावेत.
- ८) प्रशिक्षण दिलेल्या महिलांना नोकरी/ रोजगार मिळण्यासाठी प्लेसमेंट सेवा तसेच बाजारपेठ उपलब्ध करून देण्याच्या सुविधा संस्थेकडे असाव्यात.

ट्रेड निवड प्रक्रिया :-

महिला, सीएमआरसी कार्यकारिणी यांचेशी चर्चा करून विविध शासकीय विभाग यांचेकडे उपलब्ध असलेला डाटा, संबंधित जिल्हयातील सामाजिक, भौगोलिक परिस्थितीचा अभ्यास करण्याच्या दृष्टीकोनातून त्या जिल्हयाचे सर्वेक्षण करून शेतीवर व बिगर शेतीवर आधारित ट्रेड निश्चित करण्यात येतील.

कार्यक्षेत्र :-

तेजस्विनी महाराष्ट्र ग्रामीण महिला सक्षमीकरण कार्यक्रमांतर्गत सीएमआरसी ज्या कार्यक्षेत्रामध्ये Comprehensive Livelihood Development Plan (CLDP) करण्यात येणार आहे, ते कार्यक्षेत्र वगळून इतर सीएमआरसी मध्ये महिला बचत गटांना रोजगाराभिमुख प्रशिक्षण देण्याची गरज असल्याने १२ लाईव्हलीहूड जिल्हे तसेच २३ नॉन लाईव्हलीहूड जिल्हे अशा एकूण सर्व ३५ जिल्हयातील माविमने स्थापन केलेल्या बचत गटातील ७५% महिलांना व बचत गटाव्यतिरिक्त २५% गरीब व गरजू महिलांना कौशल्य प्रशिक्षण दिले जाईल.

कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीची कार्यपध्दती :-

- १) जिल्हा स्तरावर संस्थांची निवड करून माविमने सुरु केलेल्या सर्व सीएमआरसी कार्यक्षेत्रातील बचत गटातील महिलांना प्रशिक्षण देण्यात यावे.
- २) निवड केलेल्या संस्थांसोबत राज्यस्तरावर समझोता करार करून त्यांच्याकडे असलेल्या तज्ञतेचा विचार करून जिल्हे विभागून देण्यात येतील.

- ३) संबंधित जिल्हयाचे जिल्हा समन्वय अधिकारी व निवड केलेल्या संस्था यांनी एकत्रित बसून जिल्हानिहाय प्रशिक्षणाचा कृती आराखडा तयार करून संस्थांनी प्रशिक्षण घेणे अपेक्षित आहे.
- ४) जिल्हा स्तरावर प्रशिक्षणावर संनियंत्रण करण्याची संपूर्ण जबाबदारी ही संबंधित जिल्हा समन्वय अधिकारी यांची राहिल.
- ५) सदर योजना माविमद्वारे जिल्हा कार्यालयामार्फत लोकसंचलित साधन केंद्राच्या माध्यमातून राबविण्यांत येईल.
- ६) माविमने सुरु केलेल्या सर्व सीएमआरसी कार्यक्षेत्रातील बचत गटातील महिलांना प्रशिक्षण देण्यात यावे.

योजनेची संनियंत्रण पध्दती :-

- १) योजनेची अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी जिल्हा समन्वय अधिकारी यांच्यावर असून ज्या सीएमआरसी ची निवड करण्यात येईल त्या सीएमआरसी ने प्रशिक्षणासंबंधी महिलांचा प्रोफाईल, प्रशिक्षणार्थी नोंदणी रजिस्टर व प्रशिक्षण घेतलेल्या महिलांचे हजेरीपत्रक कार्यालयात असणे आवश्यक राहिल.
- २) महिलांना कोणत्या विषयावर प्रशिक्षण घ्यावयाचे आहे त्याबाबत त्या महिलेने लेखी स्वरूपात सीएमआरसी कडे अर्ज करणे आवश्यक राहिल.
- ३) सर्टीफाईड कोर्सेसमध्ये नोंदणी झालेल्या कमीत कमी ९०% प्रशिक्षणार्थींनी कोर्स पूर्ण करणे आवश्यक असल्याने त्यांचा आढावा जिल्हा समन्वय अधिकारी महिन्यातून एकदा घेतील.
- ४) दर महिन्याला प्रशिक्षणाचा आढावा घेवून त्याचा अहवाल मुख्यालयास पाठविण्याची जबाबदारी जिल्हा समन्वय अधिकारी यांची राहिल.
- ५) सदर प्रशिक्षणावर आवश्यकतेनुसार उपजिविका विकास अधिकारी, विभागीय संनियंत्रण व मूल्यमापन अधिकारी हे देखील संनियंत्रण करतील.

आर्थिक तरतूद :-

या योजनेअंतर्गत जास्तीत जास्त महिलांना प्रशिक्षण देण्यात येणार असून प्रशिक्षणासाठी एका आठवड्याच्या कालावधीकरिता जास्तीत जास्त ₹२०००/- युनिट कॉस्ट, १ ते २ आठवड्याच्या

प्रशिक्षणाकरिता ₹४०००/- ते ₹५०००/- व २ ते ८ आठवड्यांच्या प्रशिक्षणाकरिता ₹१०,०००/- इतकी युनिट कॉस्ट असेल. सदर प्रशिक्षणासाठी ₹२,०४,६०,०००/- इतका निधी वापरण्यात येईल. प्रशिक्षण दिल्यानंतर ६ महिन्यांच्या कालावधीमध्ये महिलांना उद्योग उभारणीसाठी मदत करणे, उत्पादनाची गुणवत्ता सुधारणे, उत्पादित मालाची मोठ्या प्रमाणात विक्री होण्यासाठी आकर्षक पॅकेजिंग व लेबलिंग तयार करून देणे व उत्पादित मालाला बाजारपेठ मिळवून देणे याची जबाबदारी प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थांची राहिल. याकरिता संस्थांना अधिकचे मानधन किंवा कन्सल्टन्सी चार्जेस अदा करण्यासाठी तांत्रिक सल्ला व मार्गदर्शन याकरिता ₹५०,००,०००/- आर्थिक तरतूद असून या प्रशिक्षण कार्यक्रमावर संनियंत्रण करण्यासाठी माविमला प्रशासकीय खर्चासाठी ₹२५,४०,०००/- असा एकूण ₹२,८०,००,०००/- (अक्षरी रुपये दोन कोटी ऐंशी लाख फक्त) इतका निधी मंजूर करण्यात आला आहे.

नियंत्रण व निधीचे वितरण :-

या योजनेवर जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी, मुंबई उपनगर यांना नियंत्रक अधिकारी आणि आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात आले आहे. या योजनेचा निधी माविमला वितरित करण्याची जबाबदारी जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी, मुंबई उपनगर यांचेवर आहे.

म.बा.हजारी
शासनाचे उप सचिव